पंचधात्वमेवविवृणोति तस्येत्यादिना ॥ ११ ॥ इंद्रियार्थानांशब्दादीनां ज्ञानानिज्ञानकरणानि ॥ १२ ॥ पंचइंद्रियाणिपंचसुरूपादिषुपंचधादर्शनादिक्रियारूपेणवर्त्तमानानेतान्गुणानेवउपपत्त्यायुक्त्या विद्धि अयमर्थः प्रकाश्यप्रकाशयोर्गंधघ्राणयोःपार्थिवत्वमेवएकजातीयत्वावगमाद्विषयपंचकप्रकाशंमनःपंचभूतात्मकंतत्प्रवर्त्तकोविज्ञानमयोपितादृशएवतस्यैवपूर्वापरीभावोदर्शनादिक्रिया अतःद्रष्टृदर्शन दृश्यानांत्रयाणामपिगुणात्मत्वमुपपन्नमिति ॥ १३ ॥ रूपमिति तद्गुणाःउपलब्धुर्विज्ञानमयस्यगुणाः पंचधाभूतेनतेनैवोपलब्धाउपलभ्यंते इंद्रियैःकरणैः ॥१४॥ उपलब्धुःस्वरूपमाह रूपमितिसार्धत्रयेण मनःसहितानींद्रियाणीतिज्ञेयं क्षेत्रज्ञोविज्ञानात्मा क्षेत्रंचक्षश्चतयोःसमाहारः अथवाक्षेत्रयुक्तोज्ञःक्षेत्रज्ञःबुद्धिविशिष्टश्चेतनइत्यर्थः ॥ १५ ॥ क्षेत्रात्क्षेत्रज्ञंविविनक्ति चित्तमिति ॥ १६ ॥ चित्तादीनंतःक

तस्यभूमिमयोदेहःश्रोत्रमाकाशसंभवं॥ सूर्याच्चक्षुरसुर्वायोरद्भ्यस्तुखलुशोणितं॥११॥ चक्षुषीनासिकाकर्णौत्वक्जिह्वेतिचपंचमी॥ इंद्रियाणींद्रियार्थानां ज्ञानानिकवयोविदुः॥१२॥ दर्शनंश्रवणंघ्राणंस्पर्शनंरसनंतथा॥ उपपत्त्यागुणान्विद्धिपंचपंचसुपंचधा॥१३॥रूपंगंधोरसःस्पर्शःशब्दश्चैवाथतद्गुणाः॥इंद्रि यैरुपलभ्यंतेपंचधापंचपंचभिः॥१४॥ रूपंगंधंरसंस्पर्शंशब्दंचैवाथतद्गुणान्॥ इंद्रियाणिनबुध्यंतेक्षेत्रज्ञस्तैस्तुबुध्यते॥१५॥ चित्तमिंद्रियसंघातात्परंतस्मात्परं मनः॥मनसस्तुपराबुद्धिःक्षेत्रज्ञोबुद्धितःपरः॥१६॥ पूर्वंचेतयतेजंतुरिंद्रियैर्विषयान्पृथक्॥ विचार्यमनसापश्चादथबुद्ध्याव्यवस्यति॥ इंद्रियैरुपलब्धार्थान्बुद्धि मांस्तुव्यवस्यति॥१७॥ चित्तमिंद्रियसंघातंमनोबुद्धिस्तथाष्टमी॥ अष्टौज्ञानेंद्रियाण्याहुरेतान्यध्यात्मचिंतकाः॥१८॥ पाणिपादंचपायुश्चमेहनंपंचमंमुखं॥ इतिसंशब्द्यमानानिशृणुकर्मेंद्रियाण्यपि॥१९॥ जल्पनाभ्यवहारार्थंमुखमिंद्रियमुच्यते॥ गमनेंद्रियंतथापादौकर्मणःकरणेकरौ॥२०॥ पायूपस्थंविसर्गार्थ मिंद्रियेतुल्यकर्मणी॥ विसर्गेचपुरीषस्यविसर्गेचापिकामिके॥२१॥ बलंषष्ठंषडेतानिवाचासम्यग्यथामम॥ ज्ञानचेष्टेंद्रियगुणाःसर्वेषांशब्दितामया॥२२॥

रणवृत्तिभेदान्व्याचष्टे पूर्वमिति चेतयतेजानाति सामान्यतइदमितिज्ञानमनवधृतविशेषंचित्तमिति पृथगितिकोटिद्वयमुपन्यस्ययद्विचारात्मकंज्ञानमिदंवाइदंवेतितन्मनोव्यवस्यतिनिश्चिनोतियथासावृत्ति र्बुद्धिः यइंद्रियैरर्थान्व्यवस्यति सउपलब्धाबुद्धिमान्बुध्युपहितः ॥१७॥ इंद्रियसंघातंश्रोत्रादिपंचकं एतेनबुद्धेरिंद्रियत्वादुपलब्धाततोऽपिनिष्कृष्टोऽनुपाधिचिन्मात्रस्वरूपःक्षेत्रज्ञोदर्शितोभवति॥१८॥ मेहनं शिश्नं मुखंवागिंद्रियंअदनसाधनंच ॥१९॥ एतेषांविषयानाह जल्पनेति ॥२०॥ पायूपस्थमितिपूर्वार्धस्योत्तरार्धेव्याख्यानं ॥२१॥ बलमिति पंचवृत्तिःप्राणः यथाममतथासर्वेषां एतानिषट्इतिमयावाचाउ क्तानीतिशेषः चेष्टाकर्मयथागमंसंशब्दितोमयाइतिपाठेस्पष्टोऽर्थः तेनसामान्याकरणवृत्तिःप्राणाद्यावायवःपंचेतिसांख्यानांसंमतःप्राणस्येंद्रियानतिरेकपक्षःपरास्तः निर्विशेषंनसामान्यमितिन्यायेनसुषु प्तौसर्वेंद्रियोपरमेप्राणानुपलंभापत्तेः तुल्यन्यायेनतथामनसोऽप्यनिंद्रियत्वापत्तेः ॥ २२ ॥

Digitized by Google